

УДК 94(477:438)(092)О.КОЛЯНЧУК:06.091

DOI: 10.33402/ur.2022-15-244-257

Микола ЗИМОМРЯ

*академік АН вищої школи України
доктор філологічних наук, професор
завідувач кафедри германських мов і перекладознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка
ORCID:<http://orcid.org/0000-0002-7372-4929>
e-mail: zimok@ukr.net*

Іван ЗИМОМРЯ

*доктор філологічних наук, професор
завідувач кафедри теорії та практики перекладу
Ужгородського національного університету
ORCID:<http://orcid.org/0000-0003-3211-8268>
e-mail: ivan.zymomrya@uzhnu.edu.ua*

Микола ЛИТВИН

*доктор історичних наук, професор
завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID:<http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>
e-mail: lytvynmr@gmail.com*

МОДЕЛЬ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ДОРОБКУ ОЛЕКСАНДРА КОЛЯНЧУКА

Узагальнено наукову та культурно-освітню діяльність відомого польського вченого українського походження, громадсько-політичного діяча, кандидата історичних наук Олександра Миколайовича Колянчука, який тривалий час виконує обов'язки заступника директора Південно-Східного наукового інституту в Перемишлі (Республіка Польща). Проаналізовано його творчий доробок, що розкриває маловідомі сторінки літопису української військово-політичної еміграції у міжвоєнній Польщі. Насамперед виокремлено монографії та численні статті вченого в Україні та Польщі, присвячені українсько-польським відносинам новітньої доби, зокрема інтернуванню Армії Української Народної Республіки в Польщі, діяльності українських державних установ (Ради Республіки, окремих міністерств) у Тарнові й Варшаві. Стверджено, що новаторський характер мають його студії, у яких реконструйовано культурно-освітню

та наукову діяльність інтернованих старшин і козаків у таборах Ланцута, Каліша, Вадовиць, Щейорно, Стшалкова, Пікуличів під Перемишлем, біографії сотень українських військовиків. Подано також життєпис польського колеги, багатолітнього активіста Об'єднання українців у Польщі, український рід якого походить із Холмщини.

Вказана наукова розвідка присвячена 90-річчю від дня народження Олександра Колянчука, яке було шанобливо відзначене в колі колег та родини 2 квітня 2022 р. у Перемишлі.

Ключові слова: Олександр Колянчук, історія, культура, наука, українська військово-політична еміграція, табори інтернування.

Запропонована тема органічно пов'язана з проблемою еміграції, тобто проблемою, яку можна розглядати в різних вимірах. Йдеться передусім про роль представників української еміграції в польській науці та культурі. Ця проблематика, своєю чергою, містить аргументи на користь українсько-польських культурних взаємодій упродовж 20–30-х років ХХ ст. На наш погляд, найбільш однозначно опрацював цей цикл питань відомий історик з Перемишля Олександр Колянчук¹, 90-річчя від дня народження відзначено у квітні 2022 р. Особисте багаторічне знайомство з названим дослідником та його надзвичайно цінним архівом і спонукало розгорнути окреслене питання, зважаючи на глобальну значимість події – 100-ліття відновлення державної незалежності як Польщі, так і України. Вона, поза всяким сумнівом, історично важлива для розуміння сутності проголошення незалежності Української Народної Республіки від 22 січня 1918 р. та відродження Української держави від 24 серпня 1991 р.

Значний доробок Олександра Колянчука – визначного науковця, суспільного та культурно-освітнього діяча Польщі, досі оцінено недостатньо. До речі, з нагоди надання вченому почесного звання *doctor honoris causa* одному з авторів цих рядків, Миколі Зимомрі, судилося бути лаудатором на згаданому дійстві та зробити особливий акцент на трансцендентну вартість українсько-польських взаємодій крізь призму дослідницьких надбань Олександра Колянчука². Його дикція позначена глибоким розумінням історичної пам'яті, що єднає споріднені український і польський народи. Тому, либонь, доцільно виокремити бодай певні факти з життєпису науковця та згадати про його вплив на конкретних особистостей.

¹ Зимомря М. Колосся озимого посіву. До 70-річчя від дня народження Олександра Колянчука. *Календар Просвіти*. Ужгород, 2002. С. 186–187; Зимомря М. Крізь призму високих устремлень (Про життя й творчість Олександра Колянчука). *Над Бугом і Нарвою*. 2003. № 2 (66). С. 34–36; Зимомря М. Стихія та її енергія: Олександр Колянчук. *Долі в людях*. Дрогобич, 2006. С. 79–89; Українські історики ХХ століття. Біобібліографічний довідник / гол. ред. В. А. Смолій. Київ; Львів, 2003. Вип. 2. Ч. 1. С. 143. (Серія: Українські історики); Литвин М. Історик Українських визвольних змагань першої половини ХХ століття: Олександрові Колянчукові – 80. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2012. Вип. 5: Ювілейний збірник на пошану Олександра Колянчука. С. 5–16.

² Зимомря М., Добрянський І., Зимомря І. Покликаний джерелами історії. Др. Олександр Колянчук. Кіровоград; Ужгород; Перемишль; Дрогобич, 2013. 90 с.; Zymomyra M., Dobriański I., Zymomyra I. *Zafascynowany historią. Dr inż. Aleksander Kolańczuk*. Drohobycz; Przemyśl; Kirowohrad, 2014. 146 s.

Олександр Колянчук народився 2 квітня 1932 р. у родині, яка не мислила себе без праці на землі. Як мати – Анастасія Колянчук (з хати – Пашук, 1902 – 1986); так і її суджений – Микола Колянчук (1889 – 1977) були з діда-прадіда селянами. Примітно, що уродженці Холмщини мали поділену долю: ще за Першої світової війни одних депортували, передусім православних, а інших – ні. Таким було докільля, де жили й трудилися Колянчуки, які творили ланцюг з кількох поколінь. Їхня садиба приваблювала людей відкритістю сердець господарів та їхньою гостинністю. За зізнанням Олександра Колянчука, тут побувала й акушерка з Холма Марія Вовк-Урбан, колишня сестра-жалібниця з Армії Української Народної Республіки. Від неї дев'ятирічний Олександр дізнався вперше про красу творів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника, Богдана Лепкого. Свіжим виринає з його пам'яті 1942 р., коли декламував «Тарасову ніч» на врочистій академії, що відбувалася на церковному майдані в Сичині. Натомість його однокласник промовляв «*Katechizm polskiego dziecka*» Владислава Белзи.

На зламі Другої світової війни, що припав на 1944–1945 рр., розпочався новий вир депортаційних акцій: одних комуністичні можновладці гнали на схід, інших – на захід. Одне крило родини по лінії Миколи Колянчука опинилося в місцині Верба, що на Одещині, а інше – у селі Лесіска, що в Пасленському повіті на Ольштинщині, куди була депортована сім'я Колянчуків 15 липня 1947 р. в межах акції «Вісла». Щоправда, життя має свою основу – осібну для старших й окрему для дітей. У вересні 1947 р. Олександр Колянчук вступив до рільничої гімназії в Пасленку. Попри навчання – праця в рільничому господарстві у Вульці Пасленській. Середню рільничу школу закінчив 1951 р. з відмінними показниками у Каролеві, що поблизу Кентшина. Відтак – навчання в Ольштинській вищій рільничій школі. Від 1956 р., коли завершив студії і отримав звання магістра-інженера, Олександр Колянчук понад сорок літ працював в Ольштинському й Серадському воєводствах: то в мережі молочарських кооперативів, то керівником воєводського центру вдосконалення працівників рільництва, то вчителем, інспектором рільничих шкіл, то заступником директора воєводського центру розвитку сільського господарства, а певний час і генеральним директором аналогічного центру Серадського воєводства. А паралельно – співпраця з Інститутом освіти рільничо-технічної академії в Ольштині, заняття з її студентами. Про його авторитет промовляє і те, що кілька років був членом ради з питань рільничої освіти при Міністерстві рільництва Польщі.

Олександр Колянчук спричинився до створення у 1956 р. осередку Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ) в Ольштині, де був заступником голови його воєводського управління (1957–1967), заснував систематичні радіопередачі українською мовою, був автором численних матеріалів, диктором і водночас відповідальним редактором (1966–1976). З його іменем пов'язують сотні радіопередач на найрізноманітнішу тематику, що мала конкретного читача – носія української меншини Польщі.

З ініціативи Олександра Колянчука частими були гості з України; в ефірі звучали голоси таких відомих діячів української культури, як Юрій Щербак, Борис Олійник, Григорій Вервес, Ліна Костенко, Віталій Коротич (Київ), Роман Іваничук (Львів), Остап Лапський (Варшава), Лев Гец (Краків), а також уродженець

Полтави – Всеволод Кармазин-Каковський (1898–1979). Усе це привертало слухачів до рідної мови, історії Шевченкової Вітчизни загалом.

Олександр Колянчук вміло поєднував виробничу діяльність з освітньо-культурною, громадською роботою, в основі якої були тверді переконання. Він добре засвоїв істину, яку сповідували Євген Маланюк, Іван Фещенко-Чопівський, а також талановитий художник Михайло Добряк (до слова, цей самобутній український майстер пензля так і не дочекався справжнього визнання з боку України). Йдеться про необхідність допомагати насамперед тим, хто прагне допомоги, аби прямувати далі. Звідси – плідні починання Олександра Колянчука як члена Головної управи УСКТ (1960–1974), а відтак – члена Головної ради Об'єднання українців Польщі (ОУП) в 1996–2001 рр. Його поступ був і є натхненний сумлінною гармонією між словом і ділом. Згадаймо довголітню співпрацю Олександра Колянчука з україномовними виданнями («Український календар», «Український альманах», «Над Бугом і Нарвою», «Благовіст», «Ватра») і насамперед з «Нашим словом» – тижневиком, що був своєрідним провісником заснування УСКТ 1956 р.

«І день іде, і ніч іде»... Це за Шевченком, поезія якого додасть світла й незрячому. Зі словом Кобзаря Олександр Колянчук побував упродовж 1956 – 1976 рр. майже в кожному селі Ольштинщини, де випало жити українцям після квітня 1947 р. Йому вдалося бути причетним до організації мережі пунктів навчання української мови. Рідна мова в ефірі та в пунктах навчання української мови – це особлива підвалина для його внутрішньої гордості. Адже без знання рідної мови годі гортати материнський буквар. І вчений-гуманіст вміє прочитати факти буквально на обличчі, вловити, сказати б, промінець світовідчуття з боку співрозмовника. Сотні відряджень за власний кошт, аби розшукати сліди оборонців УНР, інтернованих на території Польщі після розриву в квітні 1920 р. українсько-польської політично-військової угоди. То були сліди по таборах, де перебували і вмирили «За нашу і вашу свободу» тисячі полонених та інтернованих упродовж 1918 – 1924 рр. Власне, йому вдалося реставрувати згадані сліди, достовірно встановити місця поховання невинно убієнних у Пикуличах під Перемишлем, Ланцуті, Вадовицях, Кракові, Стшалкові під Слупцею, Александрові Куявському, Щипйорні під Калішем та Каліші, Сувалках, Дубінах під Гайнівкою, Райовцю, Любліні, Познані, Варшаві. Гасло «За нашу і вашу свободу» стало для дослідника справжнім дороговказом у відновленні пам'яті тих, хто втілював українсько-польську угоду Юзефа Пілсудського (1867 – 1935) та Симона Петлюри (1879–1926)³. Дослідник уклав унікальний довідник, що містить невідомі або малознані біографічні відомості про сто тридцять генералів УНР, учасників спільної антибільшовицької боротьби 1920 р. та довідник про двісті видатних учасників визвольних змагань 1917–1921 рр., які померли в Польщі. А ще деталь: нині такі місцини, як Сувалки, Вадовиці, Щипйорно, Каліш, Ланцут, Воля у Варшаві справедливо пов'язують з українськими військовими некрополями. Це першорядна заслуга Олександра Колянчука, якщо йдеться про збереження історичної пам'яті як одного з визначальних

³ Skeczowski R., Drozd R., Zymomrya M. Ukraina – Polska. Drogi do niepodległości. *Ukraina – Polska. Kultura. Wartości. Zmaganie duchowe* / pod red. R. Drozda, R. Skeczkwskiego, M. Zymomrji. Koszalin, 1999. S. 9–22.

ідентифікаторів народу. З-під пера Олександра Колянчука з'явилися історичні праці, зокрема книги українською та польською мовами: «Незабуті могили» (Львів, 1993. 48 с.), «Internowani żołnierze armii UNR w Kaliszu 1920–1939» (Kalisz; Przemyśl; Lwów, 1995, 96 s.); «Генералітет українських визвольних змагань. Біографи генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття» (Львів, 1995, 286 с.; співавтори – Микола Литвин, Кім Науменко), «Слідами інтернованих в Польщі вояків Армії Української Народної Республіки» (1991), «Український військовий цвинтар в Щипйорні» (1997), «Українські табірні університети» (1998), «Українці в таборах Перемишля (1918–1921)» (1995), «Хрести на чужій землі» (1993) та ін. Безумовним завершальним акордом у справі розробки цієї проблематики стали монографічні праці – «Українська військова еміграція у Польщі (1920 – 1939)» (Львів, 2000. 278 с.), «Cmentarz Prawosławny na Woli w Warszawie. Groby ukraińskie» (Warszawa, 2002. 132 s.), «Nekropolie i groby ukraińskich walk niepodległościowych w latach 1917–1921» (Przemyśl, 2003. 328 s.); («Увічнення нескорених. Українські військові меморіали 20–30-х рр. ХХ ст. у Польщі» (Львів, 2003. 246 с.); «Ukraińscy generałowie w Polsce. Emigranci polityczni w latach 1920–1939» (Przemyśl, 2009. 280 s.); «Umarli, aby z martwych watała Ukraina» (Przemyśl, 2015. 256 s.), «Obóz internowania oraz Ukraiński cmentarz wojenny w Pikulicach pod Przemyślem (1918–1921)» (Przemyśl, 2017. 52 s.) та ін.

Привертає увагу концептуально новаторський підхід Олександра Колянчука до розв'язання нез'ясованих попередниками завдань, його багата історико-документальна база, що дає панорамне уявлення про значну роль української військової еміграції у збереженні державно-соборних традицій українського народу, зокрема після драматичної поразки його національно-визвольних змагань за доби 1917–1921 рр. Праці вченого спричиняють конкретне враження, якщо розглядати досліджувані ним факти, події, тенденції кризь призму аналізу історичних паралелей, які творять певний ланцюг поміж епохами Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Володимира Винниченка, Августина Волошина, Андрея Шептицького. Дослідник явив творчий подвиг, підготувавши дисертацію та монографію на тему «Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939)»⁴ до захисту у спеціалізованій вченій раді в Національному університеті «Львівська політехніка». Її успішний захист відбувся 2000 р. Дисертаційну працю високо оцінили українські фахівці: Кость Кондратюк, Микола Литвин, Олександр Рубльов, Ігор Ципенда та ін. Їхні спостереження зводилися до однозначного висновку: дисертація збагачує українську історичну науку і є помітним її надбанням. Олександр Колянчук – визнаний авторитет, а водночас особистість надзвичайної покорности та скромності. Інтелектуальними зусиллями і трудовим ритмом він вписав осібну сторінку в історію польсько-українських взаємин. Питання взаємодії української та польської військово-політичної еміграції – стрижневе в дослідницьких пошуках Олександра Колянчука. Директор Південно-Східного наукового інституту в Перемишлі Станіслав Стемпень слушно зауважив, що Олександр Колянчук – це один з найвидатніших польських знавців українських визвольних змагань 1917–1921 рр., а також долі української політичної еміграції у міжвоєнні роки.

⁴ Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939). Львів, 2000. 36 с.

Поза всяким сумнівом, ще чимало варто зробити для вивчення тих пріоритетних ідентифікаторів, які характерні для польської еміграції, з одного боку, й української – з іншого. Наприклад, Микола Литвин виокремлює польський чинник у формуванні модерної національної ідентичності українців, що передбачає подальший аналіз взаємопоборювання і взаємовпливів українських і польських національних рухів XIX – початку XX ст. Зразки міжнаціональної взаємодії залишили своєю багатогранною діяльністю такі носії української й польської культур, як Іван Лисяк-Рудницький, Іван Кошелівець, Василь Витвицький, Юрій Лавриненко, Юрій Шерех, Богдан Осадчук, Єжи Гедройц, Чеслав Мілош, Єжи Стемповський, Владзіміж Бочковський, Генрик Юзевський, Йозеф Лободовський, Юліуш Мєрошевський та ін. До речі, нагороджуючи Богдана Осадчука орденом Білого Орла, Олександр Кваснєвський підкреслював 3 травня 2001 р. велику роль українського діяча і назвав його найактивнішим з українського боку речником польсько-українського примирення над драмами історії. І не тільки. Бо ще й досі належно не осмислена публіцистична діяльність Богдана Осадчука, його численні виступи на польську тематику в німецькомовній пресі, зокрема в авторитетному виданні «*Neue Zürcher Zeitung*». Власне, ще до підписання у квітні 1920 р. польсько-українського договору про спільну боротьбу проти більшовицької Росії, яка загрожувала незалежності Польщі та УНР, у Варшаві успішно діяла Українська дипломатична місія з Борисом Гомзином, а згодом її Військова секція під керівництвом генерала Миколи Юнакова – очільника штабу Головного отамана Військ УНР Симона Петлюри. За переконливим твердженням Олександра Колянчука, українсько-польській взаємодії сприяло варшавське україномовне видання «Син України», редактором якого був визначний український письменник Микола Вороний. На цей факт звернув увагу професор Торунського університету Омелян Вішка, автор ґрунтовної монографії «*Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939*»⁵. Його співробітниками були, зокрема: Володимир Островський, Іван Липа, Антоній Коршнівський, Остап Білозерський, Микола Букшований, Федір Савченко. Читацький загал часопису «Син України» – це вісім українських дивізій у лавах польського війська, серед них Запорозька, Волинська, Київська, Херсонська, Січова, Залізна, Кулеметна та Кінна на чолі з відомими військовиками – Марком Безручком, Гаврилом Базильським, Олександром Загородським, Олександром Удовиченком, Юрієм Тютюнником, Андрієм Долудом, Іваном Омеляновичем-Павленком, Олександром Бурківським. Вони вкрилися славою спільних перемог, коли відбулась героїчна оборона Замостя та передусім тоді, коли сталося «Диво над Віслою» 12–25 серпня 1920 р. Тому й не дивно, що Юзеф Пілсудський спеціальним наказом від 18 жовтня 1920 р. висловив подяку синам України: «Від імені польської армії вітаю армію Української Народної Республіки, яка відроджена і зміцнена, ставить собі нові завдання, від яких може залежати майбутнє Європи. Наша армія пам'ятає криваві битви, в яких незмінно брало участь українське військо, як у дні звитяги, так і в години випробувань. Спільно пролита кров і могили героїв заклали наріжний камінь для взаєморозуміння й успіху двох народів. Нині, після двох років важкої боротьби з варварським нападником, я прощаюся з прекрасними військами Української

⁵ Wiszka E. *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939*. Toruń, 2001. S. 208.

Народної Республіки й стверджую, що в найтяжчі хвилини, в нерівних боях вони високо несли свій прапор, на якому виписане гасло “За нашу і вашу свободу”, що є символом віри кожного чесного вояка»⁶. До речі, уряд Української Народної Республіки функціонував в таких містах, як Тарнів та Ченстохова⁷. Однак за Ризьким договором, укладеним 18 березня 1921 р., Польща відтоді не визнавала УНР. Невдовзі історична Доля спричинила неприпустимо страхітливу драму для національно-визвольних змагань українського народу...

Та все ж потрібно увиразнити насамперед те, що є непроминальним в історії того чи того етносу. Тому поділяємо засаду Олександра Колянчука, який вміло оперує фактами приязні, а не кривди. Пригадується, як переконливо він з тонким боєм говорив про трагічні уроки з історії двох народів-сусідів, які в нечувано дикий спосіб використовує «третя сила». Тому треба повертати у свідомість громадськості ті уроки, якими збагачується сучасна доба... Приміром, ще на початку 1921 р. в усіх таборах для інтернованих українців діяли не тільки військові, але й цивільні культурно-освітні заклади, художні ансамблі, а загальна кількість періодичних видань сягнула 66 позицій. Упродовж 1920–1922 рр. тільки у Варшаві друкувалося близько 25 періодичних видань. Літопис українсько-польських культурних взаємодій примножили такі відомі діячі, як Богдан Лепкий, Іван Огієнко, Василь Біднов, Микола Чайківський, Андрій Яковлів, Микола Юнаків, Сергій Дельвіг, Іван Фещенко-Чопівський, Аполінарій Маршинський, Віктор Приходько, Олександр Лотоцький, Іван Шовгенів, Дмитро Дорошенко, Борис Іваницький, Іродіон Шереметинський, Володимир Чередіїв, Леонід Фролов, Олександр Михайловський, Леонід Білецький, Арсен Чернявський, Харитон Лебідь-Юрчик, Валентин Садовський, Сергій Тимошенко, Ростислав Лащенко, Іларіон Свенціцький, Валентин Садовський, Михайло Обібний, Панас Феденко, Степан Сірополко, Олександр Колесса, Василь Щурат, Петро Холодний, Сергій Дядюша, Сергій Кулжинський, Микола Шаповал, Олександр Пилькевич, Ілля Мартинюк, Вячеслав Заїкін. Серед яскравих ініціатив були проекти заснування української вищої технічної школи у Тарнові, а також в червні 1921 р. Українського народного університету в Ланцуті, ректором якого обрано професора Василя Біднова. Заслуговує на увагу діяльність і таких осередків, як гімназія в Ченстохові, гімназія ім. Тараса Шевченка в Каліші (як встановив О. Колянчук, названу гімназію у Каліші закінчили 874 особи), гімназія пластунів з гуртожитком у Щипйорні, підготовчі курси з метою складання іспитів зрілості в Тарнові (голова Степан Сірополко), у кількох таборах проводили курси за програмою початкової школи тощо. До того ж була можливість здобути освіту в Чехословаччині, де в 1921–1923 рр. функціонували українські вищі навчальні заклади, зокрема: Український вільний університет, Українська господарська академія, Український вищий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова. За підрахунками Олександра Колянчука, тут навчалось близько двох тисяч українців – учасників визвольних змагань 1917–1921 рр. Численні групи українських емігрантів були зосереджені у студентських організаціях, що діяли в Кракові, Гданську, Берліні,

⁶ Piłsudski J. Pisma zbiorowe. Warszawa, 1937. T. V. S. 177.

⁷ Żerelik R. Rząd i Rada Ukrainkiej Republiki Ludowej w Tarnowie w okresie 1920–1922. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. Nr 3. S. 207–219.

Варшаві. У червні 1921 р. у Варшаві проходив перший з'їзд представників Українських студентських громад з усієї Польщі. Вони представляли понад одну тисячу членів, згуртованих у громадах Варшави, Ченстохови, Тарнова, Ланцуту, Пйотркова, Вадовиць, Александрава та Сідлець. Винятково актуально звучить настанова Симона Петлюри, що міститься в програмній статті «Сучасна українська еміграція та її завдання». Видатний державотворець писав про завдання для молоді. Вона зрозуміла «обов'язок, який на неї поклала Батьківщина, і ретельно приступила до навчання, щоб використати своє вимушене перебування за кордоном з найбільшою користю для національної справи. Цього прагнення та настрою серед наших студентів не можна не похвалити: це свідчення, що вони розуміють... завдання, які перед ними ставить програма будівництва української державності. А програма ця вимагає, щоб з'явилося велике число свідомих, інтелігентних та здатних до роботи будівничих, також з науковим досвідом, до творчої державницької роботи»⁸. Були засновані й початкові школи: ім. Симона Петлюри в Українській станиці в Каліші, ім. Лесі Українки у Варшаві та недільні школи в багатьох польських містах. З ініціативи професора Івана Огієнка постало Товариство допомоги українцям-студентам вищих шкіл Варшави, головою якого обрали професора Романа Смаль-Стоцького. З-поміж багатьох діячів Олександр Колянчук слушно виокремив учасника боїв за українську незалежність у 1917–1921 рр., співробітника Міністерства зовнішніх справ УНР Левка Биковського (1895–1992), внесок якого в польську бібліотечну галузь важко переоцінити. Тут напрошується порівняння з Симоном Наріжним (1898–1983), директором Музею українських визвольних змагань у Празі, автором унікальних праць з історії української еміграції, а також з визначним українським поетом Євгеном Маланюком (1887–1968), другом Марії Домбровської та Ярослава Івашкевича. Либонь, не буде перебільшенням сказати: про тих, хто оберігав гідність істини боротьби «За нашу і вашу свободу», достойно висловився Павло Шандрук (1889–1979), удостоєний ордена *Virtuti Militari* за заслуги під час оборони Польщі 1939 р. Він ствердив 1947 р.: «Я воював за Польщу, бо вважав, що тим самим воюю за Україну... А як буде потреба, то ще раз воюватиму за Польщу! З таких же самих причин. Польща була моєю другою Батьківщиною»⁹.

І таких, як Павло Шандрук, було чимало з боку України. Приміром, значний внесок у розвиток науки, мистецтва, культури загалом зробили уродженці України, які після 1920 р. опинилися в Польщі: Микола Битинський (1893–1972), Зіновій Подушко (1887–1963), Павло Ковжун (1896–1939), Віктор Цимбал (1901–1968), Василь Масютин (1884–1955), Петро Холодний (1876–1930), Юрій Магалевський (1876–1935), Олександр Шолохов (1896–1981), Олександр Ляшенко (1883–1944), Василь Хмельюк (1903–1986), Артем Корнійчук (1898–1978), Микола Бутович (1895–1961), Сергій Тимошенко (1889–1950), Василь Требушний (1887–1943), Павло Запорізький (1892–1971), Борис Палій-Неїло (1876–1956), Василь Дядинок (1900–1945), Петро Андрусів (1906–1981), Петро Мегик (1899–1992), Вячеслав Васьковський (1904–1976), Володимир Побулавець (1898–1929), Олександр Якимчук (1899–1970),

⁸ Ряст О. [С. Петлюра]. Статті, листи, документи. Нью Йорк, 1956. Т. 1. С. 300–341.

⁹ Мієсик І. Т. Kręta droga do Ukrainy. *Polityka*. 2001. Nr 20. S. 78–81.

Дмитро Дунаєвський (1869–1944), Євген Бутович (1895–1943), Сергій Литвиненко (1898–1964), Леонід Перфецький (1901–1977), Олекса Харків (1897–1939), Василь Крижанівський (1891–1929), Василь Перебийніс (1895–1966), Ольга Мариняк (1904–1939), Микола Чижевський (1890–1951), Микола Дубовицький (1903–1985), Ярослав Кириленко (1913–1977), Леон Гец (1896–1971), Юрій Новосільський (1923–2011). Прагнемо висловити захоплення й подяку Олександрю Колянчуку за те, що не тільки перелічені імена увійшли в науковий вжиток завдяки його невтомним трудам. Ще одна ілюстрація. Не можна обійти заслуги Івана Феценка-Чопівського (1884–1952), професора Гірничо-металургійної академії у Кракові. Лише упродовж 1928–1939 рр. вчений опублікував близько 130 робіт польською, німецькою та українською мовами, що сприяло розвитку металургії не тільки в Польщі. У 1917–1920 рр. він брав активну участь у розбудові незалежної Української Народної Республіки. Саме йому судилося підписати від імені УНР польсько-українську економічну конвенцію після укладення у квітні 1920 р. нині призабутої Варшавської українсько-польської угоди. Світова слава не порятувала одного з творців металознавства як науки. У березні 1945 р. уродженець Житомирщини Іван Феценко-Чопівський був заарештований у Катовицях силами «СМЕРШ», засуджений у Києві на 15 років заслання, де й загинув 2 вересня 1952 р. за нелюдських умов утримання в концтаборі Абезь (Республіка Комі).

Українські діячі відзначалися активністю і в суспільно-політичному житті міжвоєнної Польщі. Численною була їхня присутність в сеймі та сенаті, де значилось 26 сенаторів та 97 послів¹⁰. Примітно, що 17 з них були безпосередньо пов'язані з національно-визвольними змаганнями в Україні упродовж 1917–1921 рр. Олександр Колянчук аргументовано виділяє сенаторів і послів польського парламенту, які працювали у структурах УНР та її військових установах, зокрема такі імена: Михайло Черкавський (1878–1929), Дем'ян Герштанський (1865–1936), Олександр Карпінський (1867–1929) – член Української центральної ради 1917 р., Іван Макух (1872–1946), Лев Маркович (1881–1930), Микола Маслов (1880–1942), Василь Мудрий (1893–1966), Сергій Тимошенко (1881–1950) – член Української центральної ради 1917 р.; послы Сейму: Євген Богуславський (1883–1948), Максим Чучмай (1887–1936), Василь Дмитріюк (1890–1973), Василь Комаревич (1891–1927), Сергій Козицький (1883–1941), Семен Любарський (1878–1944) – член Української центральної ради 1917 р., Василь Мохнюк (1895–1940), Іларіон Павлюк (1875–1961), Степан Скрипник (1898–1993), Михайло Тележинський (1886–1940) – член Української центральної ради 1917 р., Антін Васинчук (1885–1935) – член Української центральної ради 1917 р., Павло Васинчук (1893–1944), Іван Власовський (1883–1969), Мартин Волков (1892–1972). Вихідцями з Наддніпрянської України були, зокрема: Євген Богуславський (1883–1939), Лев Маркович (1881–1930), Микола

¹⁰ Brzoza Cz. *Українська Reprezentacja Parlamentarna w II RP. Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1992–1993. Т. I–II. S. 153–165; Mędrzecki W. *Українська Reprezentacja Parlamentarna w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. Nr 3. S. 220–234; Ignatowicz I. *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. Warszawa, 1971. S. 111–140.

Маслов (1888–1942), Петро Певний (1885–1957), Стефан Скрипник (1898–1993), Михайло Тележинський (1886–1940), Сергій Тимошенко (1881–1950).

Цікавим видається факт: 13 березня 1930 р., згідно з розпорядженням Ради міністрів Польщі від 7 лютого 1930 р., Міністерство освіти надало статут Українському науковому інституту¹¹. До завдань УНІ як нового культурно-освітнього осередку належали дослідження з економіки, історії та культури України, серед них історії Церкви та польсько-українських взаємин, а також підготовка наукових кадрів. Важливо, що там опрацьовували різні концепції державного устрою майбутньої незалежної української держави. Очолював Український науковий інститут його фактичний засновник професор Олександр Лотоцький (1870–1939); секретарем став професор Варшавського університету Роман Смаль-Стоцький (1893–1969), а керівниками кафедр були обрані Олександр Лотоцький (кафедра історії та права); Богдан Лепкий (1872–1941; кафедра української літератури), професор Української господарської академії в Подєбрадах Валентин Садовський (1886–1947; кафедра економічних наук). Діяльність названого Варшавського інституту ще й досі належно не оцінена, якщо йдеться про його суб'єктність як екстериторіального центру, власне, аналогічного до Українського наукового інституту в Берліні (1926–1945). Без сумніву, обидва інститути відіграли виняткову роль в поширенні відомостей про українську культуру, творчість видатних носіїв українського слова (зразком тут є багатотомне видання творів Тараса Шевченка – з передбачених 16 томів побачило світ тринадцять в упорядкуванні визначного шевченкознавця Павла Зайцева (1886–1965), в налагодженні книжкового обміну з бібліотеками різних країн світу тощо. До слова, Олександр Коляничук одним із перших наголосив на значимості вивчення й популяризації української мови за межами України, яку спричинили Богдан Лепкий, Роман Смаль-Стоцький, Мирон Кордуба, Іван Коровицький, Іван Огієнко та О. Лапинський в Польщі, а також додамо – Дмитро Дорошенко, Іван Мірчук, Марія Мірчук, Зенон Кузеля – в Німеччині. Адже мова постає одним із визначальних ідентифікаторів кожного етносу. Звідси – питома вага книжкових видань українською мовою: «Армія, якої нам треба» А. Герліта (Александрів-Куявський, 1921); «Українське книгознавство», «Національна Бібліотека Української Держави» Л. Биковського (Щипйорно, 1922); «Справа розмосковлення богослуження Православної церкви в Україні» В. Біднова (Александрів-Куявський, 1921); «Церковна справа в Україні» В. Біднова (Тарнів, 1921); «Історія української літератури» Л. Білецького (Каліш, 1923), «Порівнююча граматики української мови» М. Левицького (Щипйорно, 1921), «Думки про мистецтво» Є. Маланюка (Каліш, 1923), «Наша Батьківщина – Україна. Короткий курс українознавства для козаків» Є. Маланюка (Щипйорно, 1922), «В обороні могил поляглих українських лицарів» М. Обідного (Тарнів, 1921), «Головні правила Українського правопису» І. Огієнка (Тарнів, 1921) та ін. Активно зміцнював українсько-польські взаємодії член Української центральної ради Микола Ковалевський (1892–1957), автор праці «*Polityka narodowościowa na Ukrainie sowieckiej. Zarys ewolucji stosunków w*

¹¹ Stępień S. Kształtowanie się warstwy inteligencji w warunkach braku własnego państwa: Ukraińska inteligencja w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939. *Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*. 2006. T. LXVI. S. 111–135.

latach 1917–1937» (Варшава, 1938). Доцільно наголосити: зразкові свідчення віддзеркалені передусім в аргументованій праці Олександра Колянчука «За нашу і вашу свободу. Учасники українських визвольних змагань 1917–1921 років. Місця пам'яті в Польщі» (Дрогобич, 2018. 288 с.).

Друга світова війна нанесла як Україні, так і Польщі досі не вилікувані рани; вони й далі ятрять долі усіх причетних. Олександр Колянчук належить до тих, хто прагне не загострювати біль, а спонукати на пошук правди. Правди не показної, а істинної, з урахуванням «вміння прощати» крізь сенс крилатої фрази: «Зрозуміти – означає пробачити, а пробачити – означає зрозуміти!». До цього закликав і Кароль Войтила (1920–2005), видатний поляк Папа Іван Павло II. Зразки такого розуміння істини дали визначні польські та українські діячі Оскар Кольберг, Марія Конопницька, Станіслав Вінценз, Єжи Гедройц, Іван Франко, Леся Українка, Богдан Осадчук, Дмитро Павличко, Ростислав Радишевський, Олександр Астаф'єв. Все це особливо зрозуміло тепер, в час нечувано тяжких випробувань для українського народу, викликаних підступною війною Росії проти незалежної України, що розпочалася ще в 2014 р., хоч і вибухнула для світу лишень 24 лютого 2022 р. За твердженням Дмитра Павличка, варто сподіватися на кращі часи, коли достойних шукатимуть, аби гідно вшанувати. Так, поет справді віднайшов світлу благодать у науковій діяльності Олександра Колянчука. Виокремимо такий факт. Дмитро Павличко, якому судилося бути на зламі ХХ–ХХІ ст. Надзвичайним і Повноважним послом України в Польщі, слушно підкреслює вартість дослідницьких устремлень Олександра Колянчука: «Шановний Пане Колянчук! Я одержав од Вас безцінний подарунок – “Nekropolie i groby ukraińskich walk niepodległościowych w latach 1917–1921”. Я перечитую цю книжку й тремчу від переживання трагедії, яку судилось пережити поколінню перших українських державників у ХХ ст. Я вдивляюся в портрети тих людей. Бачу, що вони були людьми високого інтелекту... Ця Ваша книжка – одна з найдорожчих сторінок української історії... Дмитро Павличко. 13.10.2004»¹².

Автори цих рядків переконані: процитована оцінка Дмитра Павличка добре вписується у вінок багатьох привітань, які пролунали 2 квітня 2022 р. на адресу Високостойного Ювіляра в Перемишлі. Численні присутні, які зібралися в ошатній залі, оздобленій українськими мотивами, вітали визначного історика, активного громадського діяча доктора Олександра Колянчука зі славним 90-літнім ювілеєм. Серед учасників велемовного дійства були архієпископ Греко-Католицької Церкви в Польщі Євген Попович, митрополит Греко-Католицької Церкви в Польщі Іван Мартиняк, капелан війська Польського, парох православної парафії в Перемишлі Юрій Мокрауз, почесний консул України в Перемишлі Олександр Бачек, голова відділу Об'єднання українців в Перемишлі Ігор Горків, визначний дослідник польсько-українського пограниччя культур, директор Південно-Східного наукового інституту в Перемишлі доктор Станіслав Стемпень, голова Українського товариства в Любліні доктор Григорій Купріянович, педагог Юліан Бак, завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин» Інституту українознавства

¹² Kolańczuk A. Emigranci ukraińscy w polskiej nauce i kultururze. *Zymomya M., Dobrianskij I., Zymomya I. Zafascynowany historią. Dr. Aleksander Kolańczuk. Doctor honoris causa.* Drohobycz; Przemysł; Kirowohrad, 2014. S. 24–66.

ім. І. Крип'якевича НАН України, професор Микола Литвин, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького університету ім. І. Франка Микола Зимомря та ін. Модерував урочистості Андрій Комар, голова Українського народного дому в Перемишлі. Радість ювілярові справили найближчі з родини – дружина Лідія, син Ярослав, невістка Катерина та насамперед внуки Микола та Роксана. Ювіляр отримав привітання від дирекції Інституту історії України НАН України, Львівського суспільно-культурного товариства «Надсяння», Українського історичного товариства Польщі, окремих науковців, медаль до 100-річчя ЗУНР від Львівської обласної ради. Схвилював присутніх і виступ Олександра Колянчука. Учасники торжества побажали ювілярові міцного здоров'я і нових творчих здобутків, а Збройним силам України перемоги у війні проти агресії Росії.

REFERENCES

- Brzoza, Cz. (1992–1993). *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w II RP. Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*, I–II, 153–165 [in Polish].
- Ignatowicz, I. (1971). *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. Warsaw [in Polish].
- Kolańczuk, A. (2014). Emigranci ukraińscy w polskiej nauce i kulturze. In M. Zymomrya, I. Dobrianskyj, I. Zymomrya (Eds.), *Zafascynowany historią. Dr. Aleksander Kolańczuk. Doctor honoris causa* (pp. 24–66). Drohobych; Przemyśl; Kirovohrad [in Polish].
- Kolianchuk, O. (2000). *Ukrainska viiskova emihratsiia u Polshchi (1920–1939)*. Lviv [in Ukrainian].
- Lytvyn, M. (2012). Istoryk Ukrainskykh vyzvolnykh zmahani pershoi polovyny XX stolittia: Oleksandrovi Kolianchukovi – 80. *Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, 5, 5–16 [in Ukrainian].
- Mędrzecki, W. (1996). *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*, 3, 220–234 [in Polish].
- Miecik, I. T. (2001). Kręta droga do Ukrainy. *Polityka*, 20, 78–81 [in Polish].
- Piłsudski, J. (1937). *Pisma zbiorowe* (Vol. 5). Warsaw [in Polish].
- Riast, O. [S. Petliura]. (1956). *Statti, lysty, dokumenty* (Vol. 1). New York [in Ukrainian].
- Skeczkowski, R., Drozd, R., & Zymomrya, M. (1999). Ukraina – Polska. Drogi do niepodległości. In R. Drozda, R. Skeczkowski, M. Zymomrya (Eds.), *Ukraina – Polska. Kultura. Wartości. Zmaganie duchowe* (pp. 9–22). Koszalin [in Polish].
- Smolii, V. A. (Ed.). (2003). *Ukrainski istoryky XX stolittia. Biobibliografichnyi dovidnyk* (Vol. 2, Pt. 1). Kyiv; Lviv [in Ukrainian].
- Stępień, S. (2006). Kształtowanie się warstwy inteligencji w warunkach braku własnego państwa: Ukraina inteligencja w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939. *Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*, LXVI, 111–135 [in Polish].
- Wiszka, E. (2001). *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939*. Toruń [in Polish].

Żerelik, R. (1996). Rząd i Rada Ukraińskiej Republiki Ludowej w Tarnowie w okresie 1920–1922. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*, 3, 207–219 [in Polish].

Zymomria, M. (2002). Kolossia ozymoho posivu. Do 70-richchia vid dnia narodzhennia Oleksandra Kolianchuka. *Kalendar Prosvity*, 186–187 [in Ukrainian].

Zymomria, M. (2003). Kriz pryizmu vysokykh ustremlin (Pro zhyttia y tvorchist Oleksandra Kolianchuka). *Nad Buhom i Narvoiu*, 2 (66), 34–36 [in Ukrainian].

Zymomria, M. (2006). *Stykhiia ta yii enerhiia: Oleksandr Kolianchuk. Doli v liudiakh*. Drohobych [in Ukrainian].

Zymomria, M., Dobrianskyi, I., & Zymomria, I. (2013). *Poklykanyi dzherelamy istorii. Dr. Oleksandr Kolianchuk*. Kirovohrad; Uzhhorod; Przemyśl; Drohobych [in Ukrainian].

Zymomrya, M., Dobriańskij, I., & Zymomrya, I. (2014). *Zafascynowany historią. Dr inż. Aleksander Kolańczuk*. Drohobych; Przemyśl; Kirovohrad [in Polish].